

Врегулювання особливостей проведення атестації наукових та науково-педагогічних працівників на локальному рівні можна здійснити шляхом прийняття локальних нормативних актів, враховуючи специфіку діяльності закладів вищої освіти. Таким нормативним актом може бути Положення по атестацію чи Правила проведення атестації у відповідному ВНЗ.

Література

1. Кодекс законів о труде України. – Х. : Одиссей, 2007. – 159 с.
2. Купіна Л. Ф. Правове регулювання атестації педагогічних та науково-педагогічних працівників в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.05 «Трудове пр. аво; право соціального забезпечення» / Л. Ф. Купіна. – К., 2008. – 20 с.
3. О высшем образовании : закон Украины от 17 янв. 2002 г. № 2984 // Лига : Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-прав. система / Всеукр. сеть распространения правовой информ. [Электр прогр.]. -Версия 7.4. – К., 2009. – Загл. из рук. для пользования. – Ежедн. обновление.
4. О научной и научно-технической деятельности : Закон Украины от 13 дек. 1999 г. № 1977 // Лига : Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-прав. система / Всеукр. сеть распространения правовой информ. [Электр. прогр.]. – Версия 7.4. – К., 2009. – Загл. из рук. для пользования. – Ежедн. обновление.
5. Об аттестации научных работников : положение, утв. Постановлением Кабинета Министров Украины от 13 авг. 1999 г. № 1475 // Лига: Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-прав. система / Всеукр. сеть распространения правовой информ. [Электр. прогр.]. – Версия 7.4. – К., 2009. Загл. из рук. для пользования. – Ежедн. обновление.
6. Положение об аттестации научно-педагогических работников ХГУ «НУА» от 27 сент. 2006 г. № 194 // Лига : Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-прав система / Всеукр. сеть распространения правовой информ. [Электр. прогр.]. – Версия 7.4. – К., 2009. – Загл. из рук. для пользования. – Ежедн. обновление.

Анотація

У статті розглянута проблема регулювання процесу атестації працівників вищої школи, схарактеризовано ознаки та показники атестації наукових та науково-педагогічних працівників, обґрунтовано висновки та пропозиції стосовно внесення змін та доповнень до чинного законодавства.

Аннотация

В статье рассматривается проблема регулирования процесса аттестации сотрудников высшей школы, определены признаки и показатели аттестации научных и научно-педагогических работников, обоснованы выводы и предложения относительно внесения изменений и дополнений к действующему законодательству.

Summary

The legal problems of regulation of workers' certification are designated in the article. The signs and indicators of scientific and research and educational workers' certification are also defined there. The article contains findings and suggestions concerning alterations and insertion of annexes to the current legislation.

Ключові слова: атестація, наукові працівники, науково-педагогічні працівники.

Ключевые слова: аттестация, научные работники, научно-педагогические работники.

Key words: validation, scientists, scientific and pedagogical workers.

Подано до редакції 20.10.2011.

УДК 371:378.214

©2012

Лазарєв М.О.

ОСОБИСТІСНО-ДІАЛОГІЧНИЙ СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ГУМАНІСТИЧНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні в нашій країні відбувається корінна модернізація усіх структур системи освіти й виховання, головна мета якої так розбудувати навчально-виховний процес загальноосвітньої і вищої школи, щоб він став головним чинником розвитку й творчої самореалізації особистості, провідною умовою її духовної, фізичної досконалості, соціальної зрілості й активності. На шляху до цієї мети безліч об'єктивних і суб'єктивних перешкод. Одна з головних – недостатній професіоналізм педагогічної діяльності, низький творчий потенціал багатьох учителів. Особливо це стосується освоєння культури спілкування, освоєння гуманістичного діалогу в нових умовах, коли основою освітнього процесу стають паритетні відносини його суб'єктів, творчість і майстерність організаторів продуктивної діалогічної взаємодії у навчанні й вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблеми гуманістичного спілкування в освітньому процесі середньої і вищої стали предметом багатовекторних досліджень (В.Андреев, В.Добрович, В.Кан-Калік, О.Кузьменко, С.Курганов, В.Леві, Л.Павлова, В.Полторацька, Н.Тарасевич). Сучасні педагоги і психологи (Д.Аткінсон, Р.Бернс, Дж.Джанпольські, І.Кон, А. Маслоу, К.Роджерс) знайшли безліч аргументів, які доводять суттєвий вплив спілкування на розвиток емоційної та інтелектуальної сфер дитини, становлення її як особистості в цілому. Наприклад, збільшення кількості дітей з високим рівнем

тривожності, що веде до хронічних неврозів, емоційної й соціальної пасивності, зумовлено головним чином низькою якістю міжособистісних відносин у системах учитель-учень, батьки-дитина, дорослі-діти, учень-учень. Нагнітання негативних оцінок, постійна критика на уроках та поза ними, загроза моральному й фізичному благополуччю маленької людини, похмурі обличчя і слова дорослих не творять, а спотворюють тендітну психологічну та моральну конституцію дітей. Ось чому вчителю, якщо він має намір професійно сприяти розвитку особистості вихованця, необхідно докладно вивчати теорію і технологію ефективного спілкування, синонімом якого все частіше називають міжособистісні стосунки дорослих і дітей як у сфері конкретної діяльності (навчальної, ігрової, трудової, оздоровчої, художньо-естетичної), так і в ситуаціях "чистого" спілкування як специфічно людської діяльності.

Мабуть, немає особливої потреби доводити, що педагогічне спілкування являє собою творчий процес (В.Кан-Калік, О.Леонт'єв, Н.Тарасевич, А.Хуторської). Для того, щоб вийти на рівень такого спілкування, яке можна назвати професійно-педагогічним, вчителю (викладачу) потрібно розвинути цілу систему комунікативно-творчих здібностей, домінують творчу мотивацію, пройти практичну школу розвитку цих здібностей і перетворення їх в різних реальних умовах у конкретні професійні вміння. Педагогічна комунікація – творчість і з того боку, що вимагає мобілізації всіх інтелектуальних та емоційних ресурсів (чи не в цьому причина, що деякі фахівці уникають справжнього професійного спілкування?). Творчість потрібна на всіх етапах комунікації: і під час пізнавальних учнів (студентів), і в системі взаємодії з ними, і в управлінні власною поведінкою.

Погоджуючись з відомими позиціями вчених щодо перетворення взаємодії освітніх суб'єктів у неперервну співпрацю на діалогічній основі, ми не можемо не відзначити відсутності наукових пошуків основної, інтегративної якості педагогічного спілкування в умовах нової парадигми освіти, яка передбачає пріоритет пізнавально-творчої (евристичної) діяльності її суб'єктів. Тільки така діяльність стає провідним чинником у досягненні мети національної освіти – гармонійного розвитку і самореалізації творчого потенціалу підростаючої особистості.

Формулювання цілей статті... У даній статті ми ставимо за мету – представити результати пошуків основних характеристик ядра сучасного гуманістичного спілкування – творчої взаємодії педагога та його вихованців.

Виклад основного матеріалу дослідження... При всій значущості гуманістичного й конструктивного діалогу для нашого життя і навчання його наукове дослідження не можна вважати вичерпним. Деякі результати розв'язання проблеми залишаються безперечними й дискусійними.

Проведене дослідження постійно орієнтувалось на провідні принципи гуманістичної освітньої парадигми – суб'єктності, відкритості, спрямованості на творчу самореалізацію особистості, паритетності відносин між усіма учасниками процесу навчання й виховання, пріоритету пізнавально-творчої (евристичної) діяльності школярів і студентів у створенні власних знань і цінностей. Разом з нашими колегами й співрозмовниками ми визначали мету педагогічного спілкування як досягнення високого або достатнього рівня комунікативної культури всіх суб'єктів освіти заради їхньої успішної самореалізації у конкретній навчальній чи виховній діяльності.

Наступний крок – пошуки достатніх і необхідних чинників для досягнення означеної мети. Серед цих чинників, спираючись на провідні принципи гуманістичної освіти першість було віддано особистісному підходу до людини. Хоч, з першого погляду, це здається дивним: першорядна якість діалогу (як визначальної характеристики спілкування) знайдена не в самому його змісті і формі, а поза ними, в надрах самої особистості як носія суперечливих цінностей, мотивів, сутнісних сил індивіда. Виходило, що силу і слабкість діалогічної спроможності варто шукати, передусім, не в самій діалогічній технології (як це настійливо рекомендує нам ціла злива психологічних посібників і порадників), а в здобутках власної духовної і моральної культури педагога та його співбесідників.

Як виявилось, Антон Семенович Макаренко чи не найпершим у вітчизняній педагогіці висунув й практично реалізував як основні для життя дорослих і дітей принципи гуманістичних вимог до виховання – дієвої, конструктивної, а не абстрактної любові до людини, єдності глибокої поваги, довіри і високої вимогливості до неї, виховання красою, принципи єдності освіти і продуктивної виробничої праці тощо. Ці принципи пройшли суворе випробування часом і різними епохами і сьогодні успішно використовуються там, де школа стала дійсно гуманістичною. Думається, варто нагадати, що саме А.С.Макаренко першим у нашій педагогіці назвав вихованця суб'єктом, а не об'єктом педагогічного процесу. "Вимоги колективу є виховуючими, головним чином до тих, хто бере участь у цих вимогах. Тут особистість виступає у новій позиції виховання – вона не об'єкт виховного впливу, а його носій – суб'єкт..." [5, т. 2, с. 403]. У А.Макаренка в стосунках з вихованцями послідовно діяла "система перспективних ліній", яку він називав "теорією завтрашньої радості", тому що в ній поєднувалися багатобарвні і радісні для всіх перспективи. Це одна з найцінніших знахідок видатного педагога, у якої на сьогодні тисячі прихильників серед майстрів педагогічної справи.

Етичну й духовну основу діалогу ще більш настійливо й послідовно обстоював Василь Олександрович Сухомлинський. Осмислюючи його думки щодо потужних можливостей мудрої бесіди-діалогу вчителя й учнів [7, с.160-167], зв'язуючи це з власною педагогічною практикою, все більше переконуєшся: справжній виховуючий

діалог, що справляє глибинний, життєдайний вплив на душу й серце дитини чи юнака, може здійснити лише педагог з багатим запасом духовних, моральних, естетичних сил, з талантом доброти, самовідданості, любові до дітей, тобто справжня Особистість. Якщо цього немає, не допоможуть жодні найтонші техніки і прийоми психологічного впливу.

Використовуючи концептуальні ідеї А.Макаренка, В. Сухомлинського, І.Бєха, Є.Бондаревської, І.Зязюна, С.Кульневича та інших дослідників проблем особистісно зорієнтованої, гуманістичної парадигми освіти, ми намагалися знайти конкретні, змістовно наповнені критерії особистісного підходу до школяра чи студента, а не тільки відомі загальні характеристики, що відображені в принципах такого підходу.

Якщо слідом за А. Макаренком ми називаємо таку діалектично суперечливу якість названого підходу, як єдність глибокої поваги і високої вимогливості до особистості колеги, учня, студента чи будь-кого з наших співрозмовників, то маємо розглядати цю якість як критерій, що неодмінно вимагає своїх більш детальних характеристик для певного рівня (достатнього чи високого) реалізації особистісного підходу. Критерії при цьому розглядаються як узагальнені характеристики тої чи іншої якості, а необхідні для них показники – як деталізація, конкретизація, опредметнення названої якості. Виходячи з цієї позиції, можна, приміром, критерій “єдність поваги і вимогливості” конкретизувати такими, зокрема, показниками, як прояв педагогом глибокої поваги, насамперед, до самого себе, почуття власної гідності, яка синтезується, здається, з протилежною якістю – непідробною скромністю, самокритичністю, здібністю радіти успіхам іншого, зосереджувати увагу, перш за все, не на своїх, а на достоїнствах іншого – колеги, товариша, вихованця, на їхніх позитивних звершеннях.

І тут по-новому розуміється в сучасному контексті гуманістичної освіти думка А.Макаренка про підхід “до людини з оптимістичною гіпотезою, хай навіть і з деяким ризиком помилитись” [5, т. 7, с.299-300], про вміння спиратися на кращі, а не гірші людські якості. “Коли ви бачите перед собою вихованця – хлопчика чи дівчинку, – ви маєте бути здатними проектувати більше, ніж здається вочевидь. І це завжди правильно. Як умілий мисливець, стріляючи в рухому ціль, бере далеко вперед, так і педагог у своїй виховній справі повинен брати далеко вперед, багато вимагати від людини і страшенно поважати її, хоч за зовнішніми ознаками, можливо, ця людина і не заслуговує поваги” [5, т. 5, с. 305].

Особистісний підхід виявляється і в досягненні цілісного спілкування. Бо часто-густо вчитель чи вихователь, захопившись однією функцією спілкування, наприклад, повідомленням інформації, забуває, що одночасно з цим має вестись будівництво містка до взаєморозуміння, прихильності до себе. У такому разі інформація, подана сухо чи поспішно, падає на сухий кам'янистий ґрунт байдужості до думок і почуттів учителя. І зерно знань, звичайно, не зійде, а безодня нерозуміння стане ще ширшою і небезпечною. Тому вчитель-творець заздалегідь прогнозує і планує цілісне спілкування, щоб забезпечити і обмін інформацією (а не тільки її односторонню передачу), і спільний пошук відповіді на проблемне (евристичне) запитання, і тактовне, шанобливе ставлення одне до одного. Тільки тоді виникають ланки повноцінного спілкування: взаємопритягання, взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємодія.

Діти охоче йдуть назустріч з контактним, терплячим, творчим наставником, бо юні істоти завжди готові пірнути у світ творчих пошуків, якщо вони пропонуються в умовах психологічної безпеки, довіри, комфорту емоцій. Не забудьмо, що творчість як створення нового для дітей та юнацтва була і є для них первинною діяльністю, тобто більш привабливою, приємною, захоплюючою, ніж робота вторинна – копіювання, заучування, переказ, повторення (Ж.Ж. Руссо, Г.Сковорода, Л.Толстой, В.Сухомлинський). Творча діяльність, загальна для дітей і дорослих, тобто співтворчість, є найкращою умовою цілісного спілкування з високим проявом сутнісних сил особистості.

Запрошуючи до непростих роздумів щодо провідного шляху становлення професійно досконалого спілкування, звернемо увагу на кардинальне переосмислення сучасною педагогічною наукою цілей педагогічної діяльності. Ми довго й важко йшли до того, щоб врешті, звільнившись від кайданів стереотипів і забобонів минулого й сучасного, побачити справжній ідеал – нормальну людину, що поступово й продуктивно самореалізує свої творчі здібності, уміння, життєві цінності, постійно зв'язуючи їх із загальнолюдськими. Тому особистість у справжньому, а не спотвореному значенні цього слова неможливо “сформувати”, “викувати”, “виховати” чужим розумом і руками. Але вчитель-професіонал спроможний потужно впливати на становлення особистості, якщо сам досяг досконалості як особистість, тобто інтелектуального і морального багатства, професійних знань, здібностей та умінь, постійно високої потреби у самовдосконаленні. Педагогічна праця – це сплав особистості і професії, і вдосконалення себе як педагога означає вдосконалення себе як особистості. І лише усвідомлюючи себе такою особистістю, можна узріти особистість в іншій людині, можна освоїти головну висоту спілкування – діалог.

Саме особистісно-діалогічний стиль мислення і поведінки ми розглядаємо як основу педагогічної діяльності і, зокрема, педагогічного спілкування. Цей стиль відзначається скоріше не сумою, а множенням особистісного підходу до людини на творчі здібності й уміння вчителя вести професійний діалог з учнями, колегами, батьками, з будь-якою аудиторією.

Відомі дослідники проблем діалогу як основи творчого мислення В.Біблер, М.Бубер, Г.Буш, С.Курганов, А.Король, В.Лозова наполягають на розвитку і зміцненні в практиці навчання й виховання активної ролі учня в діалозі, надання йому права і можливостей постійно ставити свої запитання – собі, товаришу, учителю, автору підручника.

Ми переконались на експериментальному матеріалі що, по-перше, діалог неможливий без сильних мотивів учнів, тобто їхніх дозрілих внутрішніх спонукальних імпульсів. В основі таких імпульсів лежить осмислена особиста значущість для учня чи студента задуму, мети, завдань майбутньої діяльності. Будь-які мета і завдання, що прозвучали з вуст педагога, мають бути переосмислені, переозначені, перекладені на мову учня (студента) і на основі їхньої значущості трансформовані у власну мету діяльності. На таких підставах і будується евристична освітня технологія. По-друге, показником діалогу є запитання чи репліка учня, що не збігаються з уже відомим знанням чи думкою. Практика вперто відкидає зручний шлях розвинути активну боротьбу думок виключно за рахунок "хитрих" учительських запитань. Запитання вчителя – лише прелюдія, підготовка ґрунту для діалогу.

Збагачує теорію діалогу концепція (Н. Посталюк та ін.) про відмінності конструктивного діалогу і полеміки. Якщо перший базується на світоглядній спільності учасників дискусії, бажанні розвивати власні позиції за рахунок думок інших, виключенні будь-якої ворожнечі до іншої точки зору, то полеміка відзначається єдиним прагненням – переконати інших за будь-яку ціну у власній правоті, примусити супротивника капітулювати. Позиції полемізуючих сторін розведені до протистояння, і діалектичний синтез думок неможливий. Ступінь інфікованості полемічним синдромом серед наших співвітчизників досить високий, і войовничий зуд серйозно заважає нормальному діалогу, дружній дискусії і, в кінцевому рахунку, розвитку гуманно-творчого стилю спілкування і поведінки.

Розширює і поглиблює теорію діалогу концепція американського психолога Еріка Берна про три компоненти "Я" – Дитина, Батько, Дорослий. Найбільш стійким, природним і педагогічно доречним є зв'язок Дорослий – Дорослий. Так спілкується творчий учитель і з колегами, і з керівництвом, і з учнем – як з рівними собі партнерами, з чітким урахуванням конкретної ситуації, щиро, розкуто й одночасно з підкресленою чемністю й повагою до співрозмовника. Різномірні зв'язки завжди менш міцні, вони легко розладнуються і призводять до конфліктів.

У творчій особистості вчителя домінанта Дорослого гармонійно включає і по-своєму перетворює такі якості Дитини у вчителя, як безпосередність, щирість емоцій, особливо радості, захопленості, свіжість образного мислення, любов до мистецтва та ігрових форм діяльності. Ці якості не тільки не заважають учителю бути Дорослим, але, навпаки, створюють більш привабливий для дітей образ наставника. Іншими словами, щоб стати повноцінним Дорослим, треба в дитячі й підліткові роки бути повноцінною Дитиною, одержати необхідні для розвитку "доз" ласки, любові, уваги, піклування дорослих. Не випадково діти, яких у ніжні роки обійшли любов'ю та увагою, в зрілий період, як правило, відзначаються жорстким, а то й жорстоким характером, нерозвиненим почуттям гумору, слабкою емпатією.

Особистісно-діалогічний підхід стиль спілкування – це достатньо стала і стійка система методів, прийомів, засобів спілкування, що відзначаються підпорядкованістю певній ідеї, цінностям, у даному випадку – вимогам особистісно-діалогічного підходу, творчого діалогізму в комунікації, таким цінностям, як пріоритет людини, її самостійності, гуманності, товариськості тощо.

Особистісно-діалогічний стиль ґрунтується на взаємовідносинах комунікантів як повноцінних особистостей, що спочатку ставляться одне до одного як до неповторних цінностей, поважають гідність співрозмовника, його інтереси, настрій, а потім уже втілюють ці ставлення в конкретні слова, інтонації, жести тощо. Таке спілкування, в основі якого лежить ставлення до людини, названо терміном метаспілкування.

Коли вчитель намагається розв'язати конфлікт між учнями і з'ясовує, наприклад, хто перший образив, а хто стояв збоку й не заступився за товариша, він ризикує зазнати невдачі, тому що кожне слово й кожний вчинок були реакцією на вчинок і слово з іншого боку. Правильніше було б зразу почати з метаспілкування, тобто виявити, як учні ставляться одне до одного і чому так ставляться.

Особистісно-діалогічний стиль спілкування вимагає від учителя виділити окремого учня з безликої маси класу, поставитись до нього серйозно, з увагою, зацікавитись його проблемами і турботами, як своїми власними. При сучасному наповненні класів, превалюванні групових форм навчання завжди існує загроза, що багато дітей можуть відчувати себе загубленими, забутими і в залежності від темпераменту драматизувати свою відчуженість або компенсувати її задириловою поведінкою. Учитель з достатньо розвинутою здібністю до емпатії завжди сприймає проблеми учня, якими б вони не здавались дрібними для дорослого, як дуже близькі йому, вчителю, якщо він прагне до позитивного ставлення до себе з боку учня. Чим би останній не захоплювався – конструюванням, футболом, грою на баяні чи поштовими марками – вчитель завжди має тему для розмови зі своїм вихованцем.

Згадаємо стару дитячу притчу. Жив-був маленький хлопчик, і якось на канікули він приїхав погостювати до своєї тітки. Одного разу до неї прийшов дуже поважний чоловік, і вони повели довгу, серйозну розмову, а хлопчик сидів у куточку і слухав відкривши рота, хоч нічого ніколи не розумів. Поважний дядечко помітив хлопчика, вибачився, перервав розмову, підійшов до нього і спитав, як його ім'я, чим він цікавиться. В той період свого життя хлопчик цікавився човниками, і вони повели довгу кваліфіковану розмову про човни. Коли гість пішов, хлопчик сказав:

- Тьотю, яка хороша людина. Це здорово, що він теж цікавиться човнами, як і я.
- Що ти, мій любий? Він ніколи в житті не цікавився човнами.
- То навіщо він стільки говорив зі мною про них?
- Щоб тобі було приємно. Коли ти станеш дорослим, ти будеш робити так само, як він.

Особистісно-діалогічний стиль спілкування вимагає підтримки у дорослого й малого почуття власної значимості, важливості тої справи, якою він займається. Тому вчитель підкреслює не стільки помилки, скільки успіхи учня, демонструє справжню віру в його сили, здібності, обдарованість, спонукає його не скаржитись, а дерзати.

Особистісно-діалогічний стиль спілкування, крім загальних принципів має і декілька загальних правил, які можна вилучити з різних джерел науки і мистецтва спілкування.

Одне з важливих правил особистісно-діалогічного стилю: ніколи не говори "ні", зроби все, щоб і учень твій полишився можливості вимовляти цю небезпечну для взаєморозуміння заперечну частку. На допомогу приходять спосіб Сократа, сутність якого в тому, що велике абстраговане "так" роздрібнюється на багато маленьких конкретних "так", і, відповідаючи ствердно на кожне запитання, учень лишається можливості жодного разу сказати "ні". Спосіб Сократа недавно одержав наукове обґрунтування: "так" і "ні" психологічно не рівні, погоджуватись завжди простіше, не погоджуватись більш відповідально. Якщо учень вимовляє "ні" чи тільки так думає він дійсно не згодний, по суті або формі, і внутрішньо напружується, що можна підтвердити на фізіологічному рівні. Коли він говорить "так", то це ще не означає, що він згодний, йому може бути все одно – це психологічний спокій і фізіологічна нейтральність. Відтак важливо не дозволити думати й говорити "ні", тому що перевести "ні" в "так" буде набагато важче. Нормальний, тобто особистісно спрямований діалог вимагає не боротьби з альтернативною думкою, а зближення різних думок, бо кожна з них має право на існування, якщо ми справді поважаємо особистість учня.

А тому в нашому експерименті відпрацьована комунікативна технологія, як уникнути "ні" та схилити дітей до правильного рішення:

- а) учитель тактовно висловлює свою думку про розв'язання конфлікту, задачі або пропонує свій план дії;
- б) учень (учні) у чомусь суттєво (або несуттєво) не згодні з учителем і заперечують йому;
- в) учитель пропонує їм обґрунтувати свою позицію і в якихось деталях, або навіть у деяких важливих моментах погоджується з ними, демонструючи свою повагу до думок, пропозицій, поглядів дітей;
- д) учитель, враховуючи думки школярів, знову (але вже у більш варіативній формі) викладає свою попередню позицію, роз'яснює її і просить учнів висловити своє ставлення до неї і знайти, можливо, позитивне в позиції вчителя;
- ж) учні в чомусь уже погоджуються з наставником і частково змінюють свій варіант рішення;
- з) спокійне обговорення цих варіантів – першого, другого, третього, зближення позицій на основі уважного, шанобливого ставлення до всіх учасників діалогу;
- к) нарешті прийняття рішень (плану, проекту творчої справи тощо) з обов'язковою подякою вчителя за учнівські знахідки, ідеї, цікаві проекти діяльності.

Більша частина учасників експерименту визначили чималі складності в застосуванні цього зовні простого методу, неминучі перешкоди – і у вигляді афективної, неадекватної поведінки сторін, і з причини низької загальної культури спілкування, панування стійких стереотипів комунікації (типу Батько – Дитина). І все ж практично 90% учасників цього невеликого педагогічного дослідження підтримали ідею поступового зближення позицій на основі не відкидання однієї з них, а порівняння альтернативних думок, їх розвитку і корекції в процесі співтворчості педагогів та учнів. Цікаво, що майже у 8 з 10 випадків учні в результаті перебору різних варіантів приходили до тих рішень, які їм пропонував учитель або до тих, які відпрацьовані у спільному пошуку. При цьому успіх практичної реалізації прийнятого плану дій підсилювався й тим, що вчитель аж ніяк не підкреслював свою правоту, а, навпаки, дякував юним співбесідникам за цікаві думки, які й допомогли знайти правильний шлях. Причетність до авторства в розробці стратегії і тактики поведінки чи діяльності підвищували самооцінку школярів, суттєво збільшували вагу мотивів у корисних і важливих справах.

Висновки... Викладене дає підстави дійти певних узагальнюючих висновків:

1. Професійно-педагогічне спілкування носить справді тотальний характер, бо пронизує собою всі клітини навчально-освітнього процесу і в більшості випадків визначає його яскравий успіх або скрушну невдачу.

2. Професійне спілкування – це безперечно творча діяльність, бо має справу з безліччю заздалегідь не передбачених ситуацій, з розв'язанням нескінченного ряду творчих задач і потребує мобілізації всіх інтелектуальних та емоційних ресурсів, повної самовіддачі.

3. Основою професійно-педагогічного спілкування є особистісно-діалогічний стиль мислення і поведінки. Цей стиль відзначається множенням особистісного підходу до людини на розвинуті творчі здібності й уміння вести діалог з учнями, колегами, батьками, будь-якою людиною, будь-якою аудиторією. Проведене дослідження дає підстави розглядати особистісний підхід первинним у становленні особистісно-діалогічного стилю у житті, виховному процесі, спілкуванні з іншими особами. Це однак ніяким чином не знижує важливості постійного оволодіння складною технологією професійного діалогу. Особливої уваги заслуговують методи пізнавально-творчої (евристичної) діалогічної взаємодії.

4. Розкриття змісту особистісно-діалогічного стилю у різних сферах і формах педагогічної діяльності – подальші перспективні завдання наших досліджень.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.Андреев. – Казань : изд-во КГУ, 1988. – 224 с.
2. Ковалев Г.А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия / Г.Ковалев // Вопросы психологии. – 1987. – № 3. – С. 41-49.
3. Курганов С.Ю. Ребенок и взрослый в учебном диалоге : кн. для учителя / С.Курганов. – М. : Просвещение, 1989. – 127 с.
4. Лазарев М.О. Про становлення культури професійно-творчого спілкування майбутнього вчителя / М.Лазарев // Вища педагогічна освіта : наук.-метод. збірник. – Вип.17. – К. : Вища школа, 1994. – С. 29-34.
5. Макаренко А.С. Соч. в семи томах. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959-1960 г.г.
6. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности : педагогический аспект / Н.Посталюк. – Казань : Изд-во КГУ, 1989. – 204с.
7. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.Сухомлинський. – Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – Київ : Рад. школа, 1977.

Анотація

У статті розкриваються теоретико-методичні аспекти творчої взаємодії вчителя та учнів на основі конструктивного діалогу.

Аннотация

В статье раскрываются теоретико-методические аспекты творческого взаимодействия учителя с учащимися на основе конструктивного диалога.

Summary

The article examines theoretical and methodical aspects of inventive communications between tutors and students on substantiative dialogue basis.

Ключові слова: гуманістичний характер педагогічного спілкування, конструктивний діалог, особистісний стиль педагогічного мислення та поведінки.

Ключевые слова: гуманистический характер педагогического общения, конструктивный диалог, личностный стиль педагогического мышления и поведения.

Key words: humanistic nature of tutorial communication, substantiative dialogue, personalized tutorial thinking and behaviour.

Подано до редакції 20.10.2011.

УДК 37.026.9

©2012

Лазарева Т.А.

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТВОРЧОГО НАВЧАННЯ З ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ МАЙБУТЬОГО ІНЖЕНЕРА- ТЕХНОЛОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний стан професійної підготовки фахівців харчової галузі у вищих навчальних закладах (ВНЗ) характеризується низкою проблем та суперечностей між:

- потребою галузі у творчій професійній підготовці студентів та відсутністю конкретних інноваційних технологій навчання;

- появою нової харчової продукції, технологій, обладнання та інерцією ВНЗ щодо впровадження наукової інформації;

- потребою у розробці нових дисциплін, що відображають сучасний стан розвитку галузі та відсутністю їх у навчальних планах спеціальності.